

Owgan

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 24 января, 2025

Owgan OWGAN

Owganystandan ýola çykyp, paýu-pyýada Eýrany kesip geçýärler, araçäkden ýöräbem Türkiýä girýärler.

Owganystandan pyýada ýöräp Türkiýä gelmek diýmek – Türkiýeden ýola çykyp, pyýada Gollandiýa çenli gitmek diýmekdir... Arada şonça ýol ýatyr we häzirem bularyň ýöräp gelýändigine ynanýan kemakyllar bar.

Hemmesem erkek, hemmesi-de eli ýarag tutup biljek ýasda. Uruşdan gaçyp gelýäris diýýärler, ýöne ýanlarynda aýal-ebtat ýok, çaga-çuga ýok, hemmesi skoba (zimba) ýaly, hemmesi Pákistanda öndürilen birmeñzeş sport köwsünü geýipdir.

Ellerinde çemodan ýok, egin-eşigini ýa-da bir döwüm çöregini salan ýeke sellofan torbasy ýok, hamana dört müň kilometr uzakdan gelýärlermiş, ýanlarynda suwly kiçijik ýeke baklaşka ýok. Göýä, araçägi geçen badyna hemme mümkünçilikler özlerine gujak açyp duranyny bilýän ýaly arkaýyn gelýärler.

Her kim alada edýär, nämeler bolup geçýär?

* * *

1995-nji ýyl. MRU (CIA) dollardan mas ýüklenen kamazlary ugradyp peşmergeleri (kürt partizanlary -t.b.) gizlin operasiýalary gurnap, Saddam Hüseýini agdarmak üçin düwmä

basdy.

Türkiýeden ýola çykan uly ýük awtoulag kerweninde karton gutularyň içinde 100 dollarlyk banknotlar bardy. Adam satyn almak, opolçeniyeleri toplamak, sabotažlar, teraktlar üçin yüz millionlarça dollary nagt paýladylar.

Bolmady. Oñarmadylar.

Tire-taýpalardan toplanan peşmergelerden ýaragly güýçler gurmak beýle-de dursun, polisiýa toparyny gurmak mümkün däldi. Hem-ä olaryň okuwy ýokdy, hem söweşip bilme ukyby ýokdy. Netije fiasko (gülkünç şowsuzlyk -t.b.) bilen gutardy.

MRU howul-hara ewakuasiýa işine başlady.

Saddam bu ýapja peşmergeleri ýok edäýmesin diýip, aýakçy edip ulanan 10 müň töweregi peşmergesini gaçyrdy.

Haburyň üstünden Türkiýä sokdular. Batmanda ýük daşaýan uçarlara mündürdiler.

Ýuwaş okeanyň Guam adasyna alyp gitdiler. Nämüçin ol ýere äkitdilerkä?

Çünki Guamda ABŞ-nyň iň möhüm harby howa we deñiz bazalarynyň biri bardy.

Bu gezekki synanşyklarynda şowsuzlyga uçran peşmergeleri indiki gezek şowuna bolarlary ýaly tälim bermekcidiler.

Käbirlerine Ýörite operasiýalar bölümü tarapyndan tälim berlip, adyndan hem görnüşi ýaly, gizlin operasiýalarda ursuýy hökmünde ulanjakdylar, käbirerinem ylmy ugurlardan taýýarlap: merkezi bank, ilata hyzmat ediş edaralary, emlæk we salgyt edaralary ýaly pudaklar boýunça okadyp, ýakynda gurulmagyna garaşylýan Kürdüstanyň döwlet ýolbaşçylaryny taýýarlajakdylar. Kiçijkik bir bökdencilik bardy...

MRU-nyň peşmergeleri ABŞ-nyň Adana konsullygynyň gözegçiliginde serhetden gecirip, Silopidäki zyýaratçy myhmanhanalaryna ýerleşdirilipdi, emma olaryň pasportlary, şahsyýeti anyklaýan resminamalary ýokdy.

Has doğrusu, elbetde, bardy. Emma amerikanlar «ýok» diýýärde, «ýok» diýdirilýärde, ýapja peşmergeleriň şahsyýetini anyklaýan maglumatlary Türkiýä bermek islänokdylar.

Bize akyl öwretdiler... «Siziň pasport kanunyňzda bular ýaly ýagdaýlar üçin ýörite madda bar, el yzlaryny alyň-da, geçirin»

diýdiler.

Biziňkiler ykgы-pykgy etjek boldular, emma elliň daşyň aşagyndady, «geçiremzok, byradar!» diýmäge ýagdaýlary ýokdy. Ankaradan baş adamlyk ýörite topar çagyryldy, peşmergeleriniň ýekän-ýekän el yzlary alyndy, «baş üstüne, geçiň» diýildi. Toplanan el yzlary Howpsuzlyk gullugynyň arhiwine tabşyryldy.

(– Şu ýerde bir ýaýjyk (skobka) açaýyn... MRU peşmergeleriniň Haburdan Batmana geçirilen wagty ABŞ-nyň Ankaradaky ilçihanasynda Batmanda doglan bir ýaş ýigit ykdysatçy bolup işleýärdi. Asly kürt bu ýigit ilçihana tarapyndan Silopä ugradyldy, amerikanlar bilen peşmergeleriniň arasynda dılmaçlyk etdi. Aý geçdi, gün geçdi... bu işbaşarjaň ýigit AKP häkimiýetinde Türkîye respublikasynyň ministri boldy.)

(– Yene bir ýaýjyk açaýyn... Şol günlerde ABŞ-nyň Stambuldaky konsullygynda syýasy ataşše bolup işleýän işleýän işgäriň adynyň nämedigini bilyäňizmi? Jeýms B.Bond! Hawa, hawa, cynymy aýdýaryn: amerikaly ataşseniň ady Jeýms Bonddy. Üstesinde, yene şol 1995-nji ýylda Türkîyede işlän MRU jansyzlarynyň sanawy nemes metbugatynda çap edilipdi we onuň ady şol sanawdan geçýärdi. Yaýjygы ýapalyň we gürrüñimize dowam edeliň.)

Üç ýyl geçdi. 1998-nji ýyl ýetip geldi.

Guam adasyna äkidilen peşmergeler mazaly bişişipdi, kämilleşipdiler, “Guamege” bolupdylar. Olar yene Türkîyäniň, käbirleri Iordaniýanyň üstünden Demirgazyk Yraga sokuldylar. Şol döwür Demirgazyk Yrakdaky häkimiýet boşlugyndan iň köp PKK peýdalandy, Kandil dagyna ymykly ornaşdylar.

Hususanam guamergeler dolanyp gelenden soň PKK-niň biz tarapa gatnawy ýygjamlaşypdy, peşmerge bilen PKK-niň hyzmatdaşlygy ýetjek derejesine ýetipdi.

Eýsem Guama äkidilenleriň arasynda PKK-lylar barmydy?

Bu sowala jogap tapmaga jan edýän türk kontrazwedkasy Barzanä habar saldy, taraplar PKK-niň işleri barada gepleşmek üçin sebitiň taýpa kethudalaryny ýygnanşyga çagyrdy.

Duşuşyk geçirildi. Demirgazyk Yrakda biziň gözegciliğimizdäki

bir salgyda duşuşyldy, biraz gürrüň edildi, ahyrynda mus-musyň mustapasyna gelindi.

Türk tarapy ynjalyksyzlygyny dile getirdi, taýpa kethudalary sessizje diňledi.

Şol wagt çáý daşalýardy. Garsonlar, elbetde, garson däldi. Çáýlar içildi, garsonlar bulgurlary tolap, saçakda goýdy, bulgurlary kim ulanan bolsa, şoña-da onuň ady bellik edildi, Ankara getirildi.

Bulgurlardan alınan el yzlar Guama äkidilenleriň el yzlary bilen deňeşdirip görüldi.

Hawa!.. Ylaýyk deň gelip durdy!

PKK-ä aç-açan goldaw berýän 17 taýpa lideri Guamergedi!

Bu täsin ewakuasiýany we Guam operasiýasyny Robert Buker Baer dolandyrypdy, oňa gysgaça «Bob» diýyärdiler. Bob MRU-nyň Yrak boýunça şefidi.

Yrakdan öñ Fransiyada, Hindistanda, Liwanda, Sudanda, Marokkoda, Täjigistanda, Gwineýada, Somalide işläpdi.

Arap we pars dillerini öz ene dili ýaly bilyärdi, fransuz, nemes, rus, hytaý, täjik dillerinde, hatda diňe Bulujystanda geplenýän buluç dilinde-de gürleşip bilyärdi.

1952-nji ýylда doglan Bob Jorjtaun we Kaliforniýanyň Berkeley uniwersitetlerini tamalady, 1976-njy ýylда MRU-ne girdi.

Ýaraglar boýunça ýörite hünärmen bolan aýaly-da MRU-nyň janszyzydy, mergenlik boýunça tabşyryklary ýerine ýetirýärdi, ony Saraýewoda Hizbullaha garşı akt gurnanda tanap galypdylar. Çagalary ýokdy, Pákistandan bir gyz çagajygy gyzlyk edip alypdylar.

Ýapja peşmergeleriň köpcülükleyín ewakuasiýasyny we Kürdüstanyň binýadyny tutan Guam operasiýasyny üstünlik amala aşyrandygy üçin adatdan daşary ýokary hyzmatlara berilýän MRU-nyň karýera medalyна mynasyp boldy.

* * *

Ýene sekiz ýyl geçti. 2006-njy ýyla gelindi.

«Syriana» çeper filmi kinoteatrлara çykdy.

Baş rolda Jorj Kluni oýnaýardы.

Senarisi diýseň özüne çekijidi... Amerikan nebit kompaniyalary, gizlin gulluklar, fundamentalist terrorçylykly toparlar we Ýakyn Gündogar hökümétleriniň arasynda aýlanyp duran oýunlar barada gürrüň berýärdi.

Siriýany ýatladýan **Syriana** sözi Ýakyn Gündogary täzeden dizaýnlamak maksatnamasynyň, ýagny, Beýik Ýakyn Gündogar Maksatnamasynyň şertli adydy.

(– Ýene bir ýaýjyk açaýyn... Beýik Ýakyn Gündogar Maksatnamasy diýen düşünjäni Türkiýede birinji gezek 2004-nji ýylda «Asyryň lideri» agzapdy.

Premýer-ministr wezipesinde ABŞ-na gitdi, jöhit komitetinden «Edermenligi üçin» baýragyny aldy, katolik uniwersiteti St.Jonsda jüpbe geýip, hormatly doktor adyny aldy, yzyndanam Waþingtona geçip, ABŞ-nyň Prezidenti Jorj Buþ tarapyndan garşylandy. Türkiýä dolanyp gelen badyna «ABŞ-nyň Ýakyn Gündogar Maksatnamasynyň çägïnde Diýarbekiriň ýyldyzy parlap biler» diýipdi.

Beýik Ýakyn Gündogar Maksatnamasy näme, nämüçin Diýarbekir ýyldyz bolmaly, meselem nämüçin Erzurum ýa Balykesir ýyldyz bolman, ala-böle Diýarbekir ýyldyz bolmaly... bulara hiç kim üns bermändi!

Üstesine, «Asyryň lideri» Türkiýäniň, Italiýanyň, Ýemeniň Beýik Ýakyn Gündogar Maksatnamasynyň şärikdeş «başlyklarydygyny» aýdypdy.

Bu tabşyrygy bize kim, haýsy ygtyýarlyga esaslanyp berdi? Şärikdeş başlyklyk üçin haýsy borçlary boýnumyza dakdylar? Türkiýäniň borçlary näme?

Eger Türkiýe respublikasy beýle tabşyrygy borç edip aljak bolsa, onda nämüçin Ýokary Halk Mejlisiniň garamagyna hödürlenmedi?

Ýene hiç kim üns bermedi!

Ýaýjygы ýapyp, gürrüñimize dowam edeliň.)

Syriana...

Beýik Ýakyn Gündogar Maksatnamasynyň şertli ady.

Jorj Kluni dartgynly sahnalardan doly bu kinofilmde oýnan roly

үçin «Oskar» baýragyna mynasyp boldy.

Ol MRU-nyň tejribelo jansyzy Bob Barnesiň obrazyny janlandypdy.

Bilemok, Bob Barnesiň ady size kimdir birini ýatlatdymy?

Tötänlikmi ýa...

Kinofilmdäki Bob Barnesiň prototipi aslynda Robert Buker Baerdi.

Çünki «Syriana» kinofilminiň senarisi Robert Buker Baeriň 2002-nji ýylda ýazan "See No Evil" atly kitabyndan alnypdy.

Kitapdaky we kinofilmdäki wakalar Robert Buker Baeriň ýatlamalaryndan düzlendi.

Ol Beýik Yakyn Gündogar Maksatnamasynyň şertli ady «Syriana»-nyň edebi esasyny gin gerimli operasiýa arkaly peşmergeleri Türkiyä geçiren, Demirgazyk Yrakda Kürdüstanyň binýadyny tutan MRU-nyň stansiýa şefidi.

Özüňi «dünýä lideridirin» öydüp ýörkäň, özüň baş rolda oýnaýandyryň öydüp ýörkäň, «Oskar» baýrakly senarilerde «epizod rollara» mynasyp görülmek, ine, şeýleräk gynançly duýgy, gynansak-da.

Ýöräp-ýöräp Türkiyä gelen owganlar barada aýtsak...

ABŞ Owganystandan çekilýär.

Ýigrimi ýyllap şol ýerdediler, maý aýynda haýdan-haý çykmağa başladylar, şu aýyň ahyryna çenli Owganystanda ýeke amerikan esgeri galmaly däl.

Amerikan goşuny bilen işleşen 19 müň owganystanlynyň-da ABŞ-na gitmegine garaşylýar.

Amerikan raýatlygyna almak şerti bilen şernama baglaşylan. Bu şertnama bil baglap MRU-nyň emrine girendiklerini-de bilmeyän ýok.

ABŞ beýik döwlet hökmünde beren sözünde durup 19 müň owgan ýapjasyny emigrant hökmünde öz ýurduna almakçy, galan bir million tòworegi ýapjasyny bolsa Türkiyäniň üstüne dökmekçi bolýar.

Bu yzda galan bir million tòworegi owgan beýleki 19 müň ýapja ýaly uruşjaň, jansyz ýa-da dilmaç däl... Bular Owganystandaky amerikan şereketlerinde ýa-da amerikan hemäyatkarligindäki şereketlerde, nebit, gurluşyk, azyk, ýük daşama şereketlerinde

işleýän ýonekeý işçiler.

Amerikan goşunynyň üpjünligi we Owganystany täzeden gurmak üçin dökülen milliard dollarlar bir milliona golaý owganystanlynyň gününü dolamaga ýeterlik bolýardy. Amerikanlar paty-putularyby alyp ökjä tüýkürdiler welin, bularyň barsy açýalañaç galdy.

Owganystanda aýal-gyzlara işlemek gadagan bolansoň, amerikanlaryň hyzmatyny edýänleriň arasynda zenan ýok. Amerikanlaryň ýa-da olaryň hemaýatkärligindäki şereketlerde işleýänlere wiza ýeñilligini etjekdiklerini wada beripdiler. Emma munça adama wiza berip, barsyny birden ABŞ-na äkider ýaly olaram samsyk däl...

Šol sebäpli Kabuldaky amerikan ilçihanasyň gapysyna ýalbarýakar edip baran ýapja owganlara «Siz derrew Türkiýä geçiň» diýärler.

Eýranyň üstünden Türkiýä geçmelerini hut özleri gurnaýar.

Aslyna seretseňiz, Kabuldaky amerikan ilçihanasynda işleýän işgär galmadı diýen ýaly, üç aý mundan öñ işgärlerini alyp gitdiler, ilçihanany boşatdylar.

Bu üstaşyr geçiş üçin Wašington bilen Tähranyň stolyň aşagyndan el gysyşandygy gümansyz... Ýogsam bolmasa, Eýran ýaly döwletiň öz üstünden bular ýaly güpür-tapyrlygyň geçmegine ýol bermegi mümkün däl.

Bu üstaşyr owgan bosguny Eýranyň bähbidine, sebäbi ol, hem-ä ýurduna aralaşýan bikanun bosgunlary gözegçilik astyna alýar, hemem bu zatlardan habarsyzsyrap, Türkiýäniň başyna bela getirýär.

Amerikan metbugaty bütin bularyň barsyny gizlänok, birin-birin ýazýar. Biziň «ýapja» metbugatymyz bolsa ýazanok, gaýtam bukýar.

Hem ýagdaý şeýlekä, näme diýýär «Asyryň lideri»?

«Ejiz ýurt däldigimiz üçin bosgunlary alýarys, almaga-da dowam ederis» diýýär.

AKP saýasynda ABŞ-dan-da has güýcli ýurtdugymyzy aň etmeýänleriň hakykatdanam utanmagy gerek!

Ýylmaz ÖZDIL.

«SÖZCÜ» gazeti, 08.08.2021 ý. Publisistika